

Fecr Yayınları: 153

MUTEZİLE'NİN KUR'AN MÜDAFAASI

İLK DÖNEM MÜSLÜMAN RASYONALİSTLERİN
KUR'AN'A YÖNELTİLEN İTİRAZLARA VERDİKLERİ CEVAPLAR
(KADI ABDÜLCEBBAR ÖRNEĞİ)

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

© FCR YAYIN REKLÂM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Mizanpaj
CİNAS GRAFİK
Kapak
CİNAS GRAFİK
Baskı / Cilt

KALKAN MATBAACILIK
Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler
Tel: 3419234-3421656 Ankara

1.Baskı
Mart 2011

ISBN: 978-605-5482-09-1

FCR YAYIN REKLÂM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgârlı Cad. Rüzgârlı İşhanı No: 2/5 Ulus - ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr - e-mail: fcr@fcr.com.tr

MUTEZİLE'NİN KUR'AN MÜDAFAASI

İLK DÖNEM MÜSLÜMAN RASYONALİSTLERİN
KUR'AN'A YÖNELTİLEN İTİRAZLARA
VERDİKLERİ CEVAPLAR

(KADI ABDÜLCEBBAR ÖRNEĞİ)

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

Ankara 2011

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

1966 yılında Ordu'da doğdu. 1985 yılında Ordu İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi'ne girdi. 1990 yılında bu fakülteden mezun oldu ve aynı yıl içerisinde A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelam-İslam Felsefesi Bölümü'nde yüksek lisansa başladı. Yüksek lisansını Hz. Peygamber'in "Mirac" olayı ile ilgili olarak yaptı. Doktorasını "İslam Kelamı'nda Kötülük Problemi" adlı teziyle tamamladı. Bu arada, 1995 yılı Haziran'ında daha önce yapmakta olduğu öğretmenlik görevinden ayrıлып Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1998 yılında Yardımcı Doçent, 2004 yılında da Doçent oldu. 2004/2005 akademik yılında, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan burslu olarak Ürdün Üniversitesi'nin Dil Merkezi'nde yabancılar için hazırlanmış olan programa devam etti. 2009 yılında profesör oldu. Halen Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı başkanı olarak öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir

Telif Eserleri :

1. *İslam Düşüncesinde Kötülük Problemi*, Furkan Kitaplığı, İstanbul 2001.
2. *Allah'ın Bilgisinin Ezeliliği ve İnsan Hürriyeti*, İstanbul, 2003.

Tercüme Eserleri :

1. *İslam Düşüncesinde İlahi Adalet Sorunu*, Kitabiyat, Ankara 2001.
2. *İbn Rüşd'ün Aristo'nun Topikleri, Retoriki ve Poetiki Üzerine Üç Kısa Şerhi*, neşreden ve İngilizceye çeviren, Charles E. Butterworth, Kelam Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 2 (2009), (ss. 81-134).

Daha çok kötülük problemi ve kader gibi konular üzerine yoğunlaşan Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR'in ayrıca çeşitli dergilerde yayımlanmış olan çok sayıda makale ve bildirimleri de bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ.....	11
I. KONUNUN KAPSAMI.....	11
II. KADI ABDÜLCEBBAR'IN İLMÎ KİŞİLİĞİ VE YÖNTEMİ.....	12
<i>A. İLMÎ KİŞİLİĞİ</i>	12
<i>B. YÖNTEMİ</i>	14
III. KUR'AN'IN MUCİZEVÎ YÖNÜNÜNÜ/CÂZİNİN HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ İLE İLİŞKİSİ	16
IV. KUR'AN'IN MUCİZE OLUŞUNA DAİR BİLGİLERİN KAYNAĞI VE MAHİYETİ.....	20
V. KUR'AN'IN KORUNMASI KONUSU İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR.....	24
<i>A. KUR'AN'IN KORUNMASI KONUSU İLE İLGİLİ İDDİALAR</i>	25
<i>B. KUR'AN'IN KORUNDUĞUNA DAİR MUTEZİLİ YAKLAŞIMIN EPİSTEMOLOJİK TEMELLERİ</i>	32

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-PEYGAMBERLİK İLİŞKİSİ VE YORUM PROBLEMATİĞİ

I. KUR'AN'IN HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNE DELİL OLUŞU	55
<i>A. FESAHAH VE BELÂGAT AÇISINDAN</i>	56
1. Fesahat ve Belagatte Olağanüstülüğün Sınırı	60

2. Fesahatin Objektif Ölçütleri	61
3. Sözü'n Fasih Oluşunu Tespit Etmemizi Sağlayan Bilgilerin Mahiyeti.....	71
<i>B. MEYDAN OKUMA AÇISINDAN</i>	75
1. Kur'an İle Meydan Okumanın İmkânı.....	78
2. Kur'an'ın Mucize Oluşunun Anlamı	85
3. Kur'an'ın Mucize Oluşu İle Delil Getirmenin İmkânı	90
3. a. Kur'an'ın Meydan Okumasına Cevap Verilemediğinin Kanıtları.....	92
3. b. Kur'an'ın Meydan Okumasına Cevap Vermenin İmkânsızlığı	97
3. c. Kur'an'ın Üslûbunun Mucizevî Olduğunu Gösteren Temel Özellikler	108
II. KUR'AN'IN ANLAŞILMASININ ÖNEMİ VE HZ. PEYGAMBER'İN ROLÜ	126
<i>A. KUR'AN'I ANLAMAMANIN ÖNEMİ</i>	126
<i>B. KUR'AN LAFIZLARINI ANLAMAMANIN İMKÂNI</i>	129
<i>C. KUR'AN'I ANLAMAMANIN PEYGAMBER VE SELEF İLE BAĞINTISI</i>	131
III. YORUM PROBLEMATİĞİ	134
<i>A. KUR'AN'IN BATINÎ YORUMUNUN İMKÂNI</i>	135
<i>B. BÂTİNİYE'NİN İDDİALARINA VERİLEN CEVAPLAR</i>	140
<i>C. TEFSİR VE TEVİLE İLİŞKİN Şİİ İDDİALARA VERİLEN CEVAPLAR</i>	150
<i>D. ANLAMI AÇIK VE ANLAMI KAPALI AYETLERE İLİŞKİN İDDİALARA VERİLEN CEVAPLAR</i>	152
1. Anlamı Kapalı Ayetlerle İlgili İddialar.....	154
2. İddialara Verilen Cevaplar.....	156
<i>E. ANLAMI KAPALI AYETLERİ YORUMLAMANIN İMKÂNI</i>	164

İKİNCİ BÖLÜM
KUR'AN'A KARŞI YÖNELTİLEN İTİRAZLAR VE
MUTEZİLE'NİN CEVAPLARI

I. KUR'AN'IN İLAHÎ HİTAP OLUŞUNA İLİŞKİN İDDİALAR VE CEVAPLARI	175
<i>A. İDDİA VE İTİRAZLAR</i>	175
<i>B. İDDİALARIN CEVAPLANDIRILMASI</i>	176
II. KUR'AN METNİNİN MUCİZE OLUŞUNA İLİŞKİN İTİRAZ VE İDDİALARA VERİLEN CEVAPLAR	200
<i>A. TEKRAR İLE İLGİLİ İDDİALARA VERİLEN CEVAPLAR</i>	201
<i>B. SÖZÜ UZATMA İLE İLGİLİ İDDİALARA VERİLEN CEVAPLAR.....</i>	210
<i>C. BAZI KELİMELERİN KÖKENİ İLE İLGİLİ İDDİALARA VERİLEN CEVAPLAR.....</i>	214
<i>D. İLAHÎ HİTABIN EVRENSELLİĞİNE İLİŞKİN İDDİALARA VERİLEN CEVAPLAR.....</i>	217
SONUÇ	225
BİBLİYOGRAFYA	239
KARMA DİZİN.....	249

ÖNSÖZ

Kur'an açısından kendisinin Allah kelâmı oluşunun en güçlü kanıtı, taklit edilemez ve bir benzerinin ortaya konulamaz oluşudur. Kur'an bu gerçeği tüm insanlığa bir meydan okumayla ilan etmiştir. Bu çalışma, son ilahî kitabın bu özelliğine karşı ortaya atılan şüphelere, akılcılıklarıyla ünlü Mutezile ekolünün önemli temsilcilerinden birisi olan Kadı Abdülcebbar'ın verdiği cevapları ele almaktadır. Bir bakıma o, ilk dönem Müslüman rasyonalistler unvanını hak eden Mutezile Ekolü'nün bir tür Kur'an müdafaasıdır.

Bizi bu çalışmaya üç temel faktör teşvik etmiştir. *Birincisi*, bugün, Kur'an'a karşı ön yargıyla bakanların ortaya attıkları şüpheler, kökleri neredeyse hicrî ikinci asra kadar varan bir sürecin ürünüdür. Bu süreç içerisinde ortaya atılan şüpheler karşısında yapılan savunmaların dayandığı rasyonel temeller, elbette büyük bir entelektüel birikimin sonucunda oluşturulmuştur. Kanaatimizce bu birikimin tarihsel izlerini sürmek, böylesine önemli bir konunun ayrıntılarıyla birlikte aydınlatılması açısından büyük önem arz etmektedir. *İkincisi*, muhafazakâr ekollerin gündemlerine, daha çok, "Kur'an mahlûktur" iddialarıyla gelen ve buna bağlı olarak hak etmedikleri ölçüde bir dinsel tarize ve mahkûmiyete uğrayan bir ekolün Kur'an'a yapmış oldukları hizmetleri gözler önüne sermektir. Bu çabanın, bu gün fazlasıyla muhtaç olduğumuz özgürce tartışma ortamının oluşmasına bir nebzecek de olsa katkı sağlayacağını umuyoruz. Nihayet, isimlerini zikretmekte pek bir

yarar görmediğim çok sayıdaki el kitaplarında Kur'an'a yöneltilen eleştirilerin okuyucularına, bu tarihsel süreci görmeden peşin bir yargıda bulunmalarının, en azından bilim etiği açısından doğru olmadığını, söz konusu süreç içerisinde oluşan verilere ve örneklerle dayanarak hatırlatmaktır.

Bu hatırlatmaya daha çok şu açıdan ihtiyaç hissetmekteyiz: Günümüzde, Kur'an'ın tümüne ya da bazı ayetlerine yöneltilen eleştiriler, daha çok onun ana dilini bilmeyen insanlara, indirildiği tarihsel ortamdan bağımsız bir şekilde sunulmaktadır. Böylece Kur'an'ın en iddialı olduğu icaz/mucizevî üslûp konusunda okuyucunun yeterli bir donanımına sahip olmamasından istifade edilerek sıradan bir kitap ve metin olarak algılanmasına yol açılmaktadır. Bu da yapılan eleştirilerin, rasyonel olmaktan çok duygusal bir zeminden hareketle yürütüldüğünü göstermektedir. Bu açıdan biz, okuyucunun bu durumu görebilmesinin onun ancak konu üzerindeki tarihsel süreci takip etmesiyle mümkün olacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmada özellikle Kadı Abdülcebbar'ın *el-Muğnî* adlı meşhur eserinin konuyla doğrudan ilişkili olan on altıncı cildi esas alınmıştır. Bu arada mümkün olduğu ölçüde diğer temel Mutezilî kaynaklardan istifade edilmeye çalışılmış ve yer yer de bazı kapalı noktaların daha fazla aydınlatılması ve konunun zenginleştirilmesi için farklı kaynaklara başvurulmuştur.

Çalışmanın hazırlanması aşamasında pek çok saygıdeğer üstadın, özellikle Prof. Dr. İsmail Çalışkan ve Prof. Dr. Enbiya Yıldırım'ın, diğer değerli meslektaşlarımın ve konuyla yakından ilgilenen dostlarımla katkıları olduğunu inkâr edemem. Onların hepsine bu katkılarından dolayı minnettarlık duygularımı ifade ediyor ve teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum.

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

Sivas 2011